

O LEKARNARSTVU IN DVEH LEKARNARSKIH DIPLOMAH ČLANOV
PIRANSKE DRUŽINE FONDA V ČASU SERENISSIME

Alberto PUCER

arhivist, Pokrajinski arhiv Koper, enota Piran, 66330 Piran, Bolniška 30, SLO
archivista, Archivio regionale di Capodistria, Unità di Pirano, 66330 Pirano, Via dell'Ospedale 30, SLO.

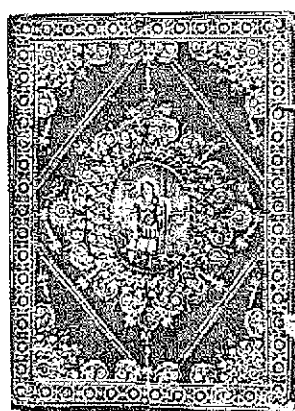
IZVLEČEK

Že v zgodnjem času Beneške republike je bilo lekarnarstvo tudi v naših obmorskih mestih (Koper, Izola, Piran) močno razvito in razširjeno. V mestih je delovalo več lekarn, lekarnarji pa so se morali za opravljanje svojega poklica izsolati (običajno v Benetkah). Po končanem študiju so dobili diplomu. Dva primerka lekarnarskih diplom članov znane piranske družine Fonda (iz leta 1682 in 1721) sta ohranjena v Piranskem arhivu. Gre za redka tovrstna dokumenta, kakršnih bi v drugih arhivih težko našli. V pričujočem zapisu sta lekarnarski diplomi podrobneje predstavljene kot tudi lekarnarstvo na splošno.

I.

V naših obalnih mestih (Koper, Piran, Izola) je bilo lekarnarstvo že v času beneške oblasti precej razvito in razširjeno. V enem od številnih testamentov, ki se hranijo v piranskem arhivu, se omenja lekarna v Piranu že leta 1416, seveda pa so začetki lekarnarstva na tem našem območju veliko starejši. Prve javne lekarnice v Istri segajo že v 14. stoletje. Še starejše pa so bile lekarnice, ki so delovale v sklopu samostanov (benediktinci, frančiškani, dominikanci). Najstarejše medicinsko-farmaceutske predpise v Evropi je objavil cesar Friderik II. že leta 1231. Kmalu za njim, leta 1258, pa je beneški dož Ranieri Zeno izdal "Capitulare medicorum et spetiariorum", torej zdravniške in lekarnarske predpise. S temi predpisi ali zakoni, ki so vsebovali nekoliko spremenjena pravila cesarja Friderika II., je beneški dož uredil pravice in dolžnosti tako zdravnikov kot lekarnarjev. V veljavi so bili vse do leta 1565, ko so beneški lekarnarji ustanovili svoj kolegij, imenovan "Collegium aromatariorum". To je bil poseben kolegij lekarnarjev, izdelovalcev in prodajalcev zdravil, ki se je ločil od drugih prodajalcev drog in aromatičnih snovi (zeliščarjev). Njegov odbor so sestavljali predsednik in dva svetovalca. Le-te je izbrala posebna oblast, imenovana "Iustitia vetus" ali "Giustizia vecchia", in sicer izmed

šestih članov, ki jih je predlagalo članstvo kolegija. V vodstvo pa so od svojih članov s tajnimi volitvami izbrali še dvanajst članov odbora, ki so tvorili tako imenovani "Collegium minus" (Mali kolegij). Sklepi tega kolegija pa so stopili v veljavo šele, če so jih potrdili "Provveditori de comun" (občinski nadzorniki) in omenjena "Giustizia vecchia", ki jo je beneški senat ustanovil že leta 1172. Temu organu so bili podrejeni tako uvozniki drog (speciarii) kot lekarnarji (aromatarii). Članstvo v kolegiju je trajalo samo eno leto. Če člani niso prihajali redno na posvetovanja in sestanke, so bili denarno kaznovani ali celo odstavljene. Predsednik kolegija (prior) in svetovalci (consilieri) so enkrat na leto pregledali vsako lekarno. Če so v kateri odkrili nepravilnosti, so to sporočili nadzornemu uradu. Sicer so bile lekarnice na celotnem ozemlju Beneške republike (tudi v naših obalnih mestih) okusno in lepo urejene (pohišstvo, posode za zdravila...). Takrat so lekarnarji kot člani plemenitega poklica (ars nobilis) uživali velik ugled in spoštovanje. V vsaki lekarni so morali imeti na zalogi določena, potrebna zdravila. Lekarnarji so jih kupovali od Benetk, nekatera pa so izdelovali tudi sami, za kar so seveda morali biti izsolani. Droge ali zelišča, so morali en dan pred pripravo zdravil dati na pregled zdravnikom ter predsedniku in svetovalcem lekarnarskega kolegija. Predpisi o pripravi in izdelavi zdravil so bili zelo na-

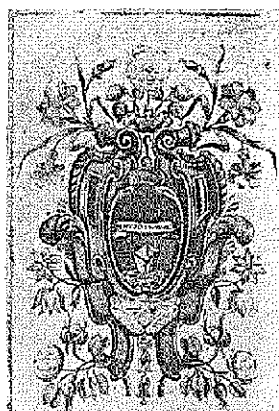

Platnica diplome Nikolaja Fonda (1682) in 3. stran.

tančni. Za zdravila, ki so jih lekarnarji sami izdelali, so morali zdravniki izdati dovoljenje. Strupene snovi pa so v lekarnah po zakonu morali hraniti v posebnih zaprtih omarah. Leta 1617 so beneški lekarnarji izdali predpise za izdelovanje zdravil pod naslovom "Pharmacopea...". Lekarnarjem je bilo prepovedano, tajno se meniti z zdravniki ali drugimi lekarnarji v škodo bolnikov. Za take tajne dogovore so bili denarno kaznovani ali celo z ukinitvijo opravljanja poklica. Zanimivo je tudi, da je bilo strogo prepovedano dajati zdravnikom kakršnakoli darila (podkupovanje). Naj omenim še to, da je

Diploma Nikolaja Fonda (1682), 6. stran.

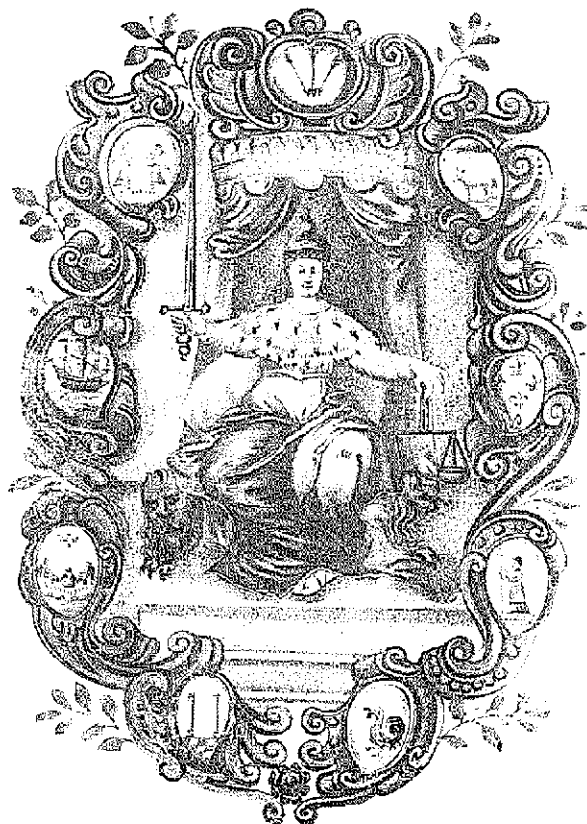

Diploma Nikolaja Fonda (1682), 4. in 7. stran.

kljub ostrim zakonom in kontrolam cvetela tudi trgovina z drogami in zelišči na črno.

II.

V Kopru so bile v 17. stoletju kar tri lekarne, v Piranu dve, od katerih je bila najbolj znana in ugledna lekarna piranske družine Fonda, in to še do povojnih časov. Zanimivi in izredno lepi sta lekarnarski diplomi dveh čla-

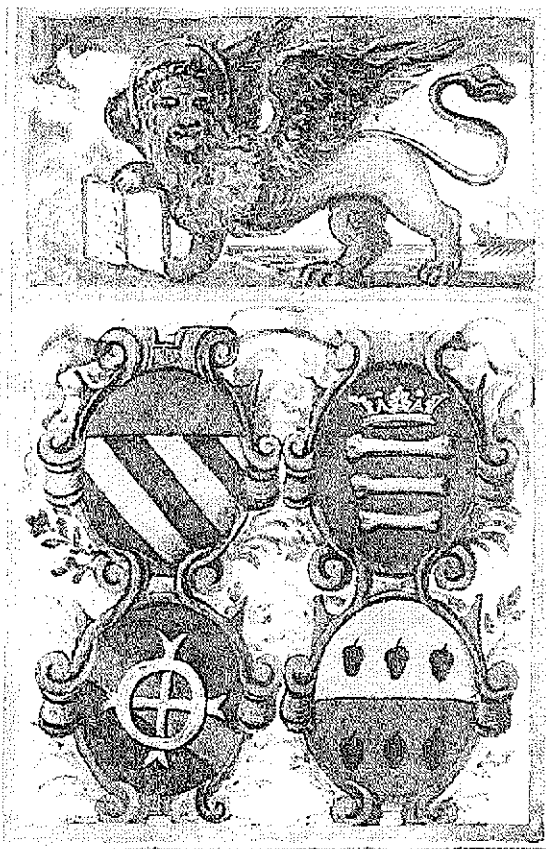
Diploma Nikolaja Fonda (1682), 8. stran.

Diploma Nikolaja Fonda (1682), 11. stran.

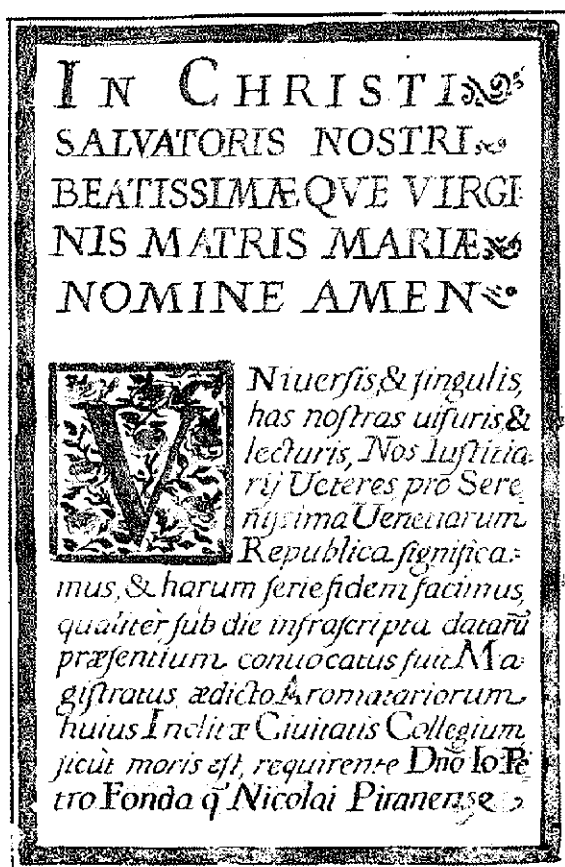
nov te družine, in sicer D. Nikolaja Fonda iz leta 1682 in njegovega sina J. Petra iz leta 1721, ki se hranita v piranskem arhivu. Diplomi (druga je privezana k prvi) sta v obliki knjžice ali zvezka (vel.: 17 x 23 cm), vezani v temnordeče usnjene platnice. V sredini platnic je barvna slika sv. Jurija, zavetnika Pirana. Sliko in rob platnic obdajajo zlati okrasci. Prednja platnica je enaka zadnji. Notranjost starejše diplome je iz enega papirnatega in šestih z barvami poslikanih in popisanih pergamentnih listov. Tretja stran (prva pergamentna) nosi z velikimi pozlačenimi crkami naslov diplome: APROBATIO D. NICOLAI FONDA IN ARTE AROMATARIA, ANNO 1682. Na četrti strani je narisana lep grb (morda družine Fonda), okrašen s cvetjem, v katerem je talilnik na žarečem oglju, predstavlja Nikolajev poklic. Na peti strani je upodobljen Kristus s kroglo (Zemljo) v roki, okoli njega pa sedem angelov drži trak z napisom: SALVATOR NOSTER SALVA NOS A LABIIS INIQUIS ET A LINGUA DOLOSA (Rešenik naš, reši nas hudobnega in prevarljivega jezika). Na šesti strani je upodobljen beneški krilati lev s piranskim grbom v taci. Pod njim so narisani še štirje različni grbi. S sedme strani zveemo, da je bila aprobacija (diploma) Pirančana Nikolaja Fonda v lekarnarski umetnosti opravljena leta 1682, za časa vla-

de beneškega doža Aloysia Contarena, v uradu IUSTITIAE VETRIS in potrjena od gospodov tega urada. Beneški dož pa je tudi lepo narisana na osmi strani. V levi roki drži tehtnico, v desni pa meč. Šele na devoti in deseti strani je v latinščini napisano besedilo diplome. Sledijo podpisi štirih članov odbora pred katerimi je Nikolaj opravil diplomu, ter pečat in podpis notarja. Sv. Jurij na konju in sulico v roki, s katero zabada zmaja, je izredno lepo upodobljen na enajsti strani. Na dvanajsti pa je za zaključek te lepo ilustrirane oziroma iluminirane diplome narisana prosto stoječa vaza z rožami. Na predzadnji strani je nek tekst iz leta 1683, zadnja pa je prazna.

Diploma Pietra Fonda, sina Nikolaja iz 1721, 3. stran.

Druga, mlajša, diploma Petra Fonda, sina Nikolaja, iz leta 1721 je dodana k prvi. Pri vezavi se je verjetno izgubilo nekaj listov, saj sestoji le iz treh papirnatih in treh pergamentnih listov. Prvi papirnati list je prazen. Na tretji strani (prvi pergamentni) je narisana beneški krilati lev z odprto knjigo v roki in napisom PAX TIBI MARCE EVANGELISTE MEUS. Pod levom pa so podobno kot pri prejšnji diplomu upodobljeni štirje različni grbi, morda štirih funkcionarjev "Giustizie vecchie". Četrta stran je polna cvetovih rož, ki obdajajo osem

Diploma Pietra Fonda, sina Nikolaja iz 1721, 5. stran.

polj, poslikanih z različnimi svetniki in grbi. Na peti, šesti in sedmi strani je besedilo aprobacije oziroma diplome. J. Peter Fonda, sin Nikolaja iz Pirana je zaprosil člane "Giustizie vecchie" Beneške republike, da bi opravljali izpit iz farmacevtske umetnosti. Zelo razumni možje lekarnarskega kolegija, predsednik in svetovalci so ga ostro spraševali o zdravilnih snoveh, o njihovih oblikah in kako jih je treba sestavljati. Peter Fonda je zelo razumno in hvalevredno odgovoril na vsako zastavljeno vprašanje in vse razložil, da so vsi spraševalci z vsemi glasovi izrekli sodbo, da je sposoben farmacevtsko umetnost. Torej je bil zelo uspešen. "Giustizia vecchia" je po svojem pooblaščenju dovolila, potrdila in izjavila, da je Peter Fonda sposoben in zmožen opravljati farmacevtsko službo ter da lahko odpre lekarno v Benetkah ali kateremkoli drugem mestu njenega ozem-

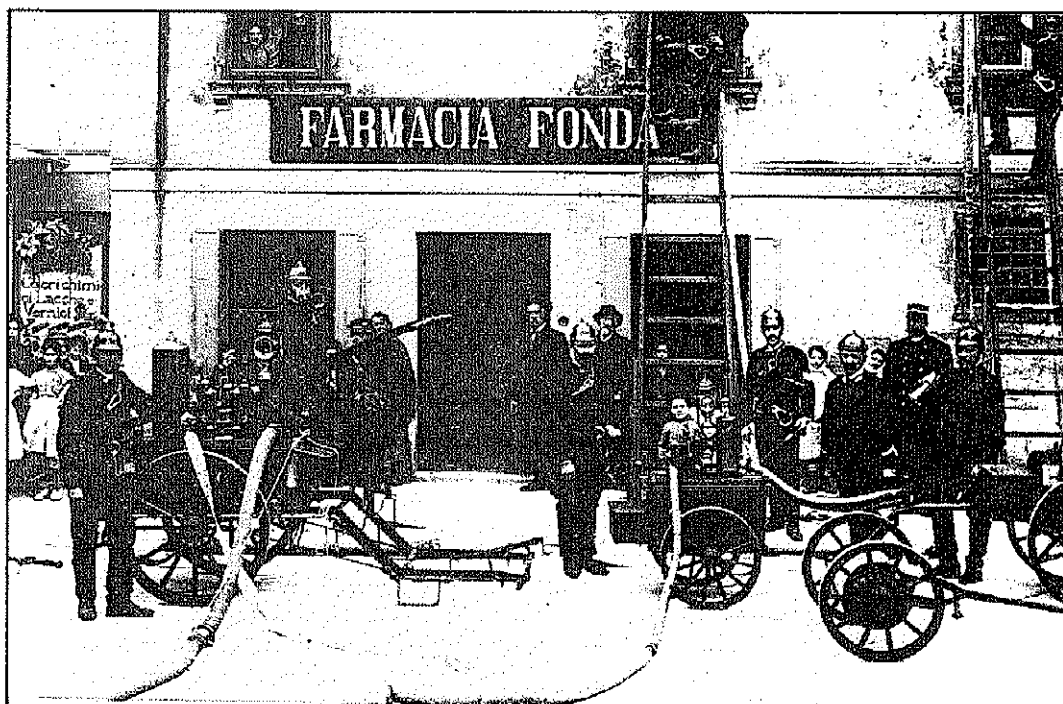
lja. To umetnost lahko prosto in brez kakega ugovora, kot jo povsod lekarnarji po predpisih in pravilih kolegija. Da bi ta pravila obvaroval neoskrunjena, je Peter Fonda zaprisegel.

III.

Znanje lekarnarjev, ki so se šolali v Benetkah, je bilo že takrat na zelo dobrem glasju. Zato ni čudno, da so številni mladi farmacevti ali lekarnarji iz različnih krajev Beneške republike kot tudi drugih pokrajin Italije hodili v Benetke in beneške lekarne, da bi si tu pridobili znanje ali ga izpopolnili. Kdor je hotel postati samostojen lekarnar, se je moral najprej tega poklica učiti pet let in ga potem še tri leta praktimirati. Strokovni študij pred izpitom je torej trajal osem let. Izpit pa je bil sestavljen iz osmih delov. Kandidat je moral odgovarjati na 24 glavnih vprašanj, ki so jih izžrebali. Med izpitom pa mu je bilo postavljenih še več vprašanj. Diplomski izpit je obsegal snovi iz kemije, botanike, zdravilstva, recepture, tehnologije in zakonodaje. O znanju in zmožnostih kandidata za opravljanje tega poklica so izpraševalci sodili in odločali z glasovanjem. Kandidat je moral dobiti dve tretjini glasov, da so mu izdali spričevalo ali diplomu, s katero je dokazal, da je zmožen in da lahko sam vodi lekarno. Po opravljenem izpitu oziroma diplomu in prisegi je mladi lekarnar moral plačati davek magistraturi, predsedniku, svetovalcem in drugim članom lekarnarskega kolegija. Nato so ga sprejeli v lekarnarski kolegij. Vsi ti predpisi so veljali tudi za lekarnarje iz Kopra, Izole in Pirana, ki so se šolali v Benetkah, žal pa nam vsa njihova imena niso znana.

IV.

Takih beneških lekarnarskih diplom v obliki knjižice, okrašenih z barvanimi slikami, kot sta omenjeni iz piranskega arhiva, je v Evropi izredno malo, zato sta še toliko bolj pomembni. Pomembni sta tudi za našo strokovno zgodovino, saj sta bila prav Nikolaj in njegov sin Peter Fonda oba lekarnarja v Piranu. Vsekakor gre za redka, izredno lepa in zanimiva dokumenta, kakršne bi v drugih arhivih redko našli.

Zunanost in notranjost lekarne Fonda v Piranu.

RIASSUNTO

Sin dai primi tempi della Repubblica di Venezia, l'arte farmaceutica era affermata anche nelle nostre località costiere (Capodistria, Isola, Pirano). Nelle città operavano diverse farmacie, mentre i farmacisti, prima di poter svolgere la loro professione, dovevano studiare (solitamente a Venezia). Al termine degli studi ricevevano un diploma. Due esemplari di questi diplomi in farmacologia della nota famiglia piranese dei Fonda (del 1682 e del 1721) sono conservati all'Archivio di Pirano. Si tratta di documenti rari, quasi introvabili in altri archivi. In questo saggio vengono presentati in modo particolareggiato i diplomi nonché l'arte dei farmacisti in generale.

VIRI IN LITERATURA

PAK, enota Piran: Testamenti - testament iz leta 1416, št. 2817.

PAK, enota Piran: Listine - lekarnarski diplomi Nikolaja Fonda (1682) in Petra Fonda (1721).

Minorik F.: Nekaj zgodovinskih podatkov o istrskih lekarnah, Farmaceutski vestnik, Ljubljana 1959, letnik X, št. 7-12.

Moneghini M. in drugi: La farmacia in Istria, Atti dell'Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, tomo CXLIV, Venezia 1986.

Moneghini M. in drugi: Sull'attività farmaceutica in Istria nei secoli XVII, XVIII, Medicae Historiae Patavina, vol. XXXI, 1984-1985.